

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 3

щодо неприпустимості поширення мови ненависті, ксенофобії та дискримінації за расовою, етнічною або релігійною ознакою у ЗМІ (на підставі порушень, допущених при висвітленні інформації про пункт тимчасового розміщення біженців у місті Яготині)

м. Київ

«4» квітня 2016 р.

I. Обставини справи

1. 16 березня 2016 року члени Незалежної медійної ради Наталя Гуменюк, Діана Дуцик та Антоніна Черевко запропонували обговорити можливість розгляду справи щодо потенційних порушень, допущених низкою українських медіа при висвітленні інформації про діяльність пункту тимчасового розміщення біженців у місті Яготині Київської області.

2. 21 березня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пунктів 4 і 12 Положення про Незалежну медійну раду, вирішила з власної ініціативи розглянути справу.

3. Проблеми висвітлення інформації про біженців протягом кінця лютого — початку березня 2016 року надзвичайно актуалізувалися у світлі початку діяльності тимчасового притулку біженців у місті Яготині Київської області. Національні телеканали з найбільшою аудиторією, а також провідні онлайн-медіа підготували матеріали, в яких переважно в негативному світлі подано інформацію про ставлення місцевих жителів до відкриття притулку. Також характерним для більшості сюжетів було викривлення термінології, створення біженцям іміджу неблагополучних осіб, які лише завдають шкоди й несуть хвороби, та поширення подібних негативних стереотипів.

4. 18 березня 2016 року на порталі «Детектор медіа» було опубліковано аналіз висвітлення інформації про біженців авторства Сергія Лефтера «Заликати сирійськими біженцями. Майстер-клас українських ЗМІ»¹. Результати моніторингу, подані в даному матеріалі, взято за основу для підготовки цього висновку Незалежної медійної ради відповідно до пункту 10 Положення про Незалежну медійну раду.

II. Регулювання

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

---

¹ http://detector.media/kritika/article/113658/zaliakati_siriijskimi_bizhenciami_maijster-klas_ukrayinskih_zmi/

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

2. Конституція України

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

3. Кримінальний Кодекс України

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками

1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками —

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

.....

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. 2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження;
- поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, посягає на честь і гідність особи.

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

- в) поширювати об'єктивну інформацію;
- є) з повагою ставитися до національної гідності, національної своєрідності і культури всіх народів.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

- б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;
- в) не допускати поширення інформації, передбаченої частиною другою статті 6 цього Закону;
- г) не допускати випадків поширення в телерадіопрограмах відомостей, які порушують права і законні інтереси громадян, принижують їх честь і гідність.

5. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»

Стаття 1. 1) *біженець* — особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

6. Закон України «Про імміграцію»

Стаття 1. 1) *імміграція* — це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання;

іммігрант — іноземець чи особа без громадянства, який отримав дозвіл на імміграцію і прибув в Україну на постійне проживання, або, перебуваючи в Україні на законних підставах, отримав дозвіл на імміграцію і залишився в Україні на постійне проживання.

7. Кодекс професійної етики українського журналіста

4. Журналіст повинен уникати у своїх публікаціях та передачах образ з приводу національних, расових, етичних та релігійних поглядів і почуттів людей, протидіяти екстремізму та обмеженню громадянських прав за будь-якими ознаками.

III. Оцінка дотримання вимог законодавства та стандартів висвітлення інформації

1. Починати аналіз відповідності висвітлення інформації необхідно зі встановлення належних понять, якими мають послуговуватися медіа. З результатів моніторингу, здійсненого Сергієм Лефтером, випливає, що ЗМІ переважно оперують поняттями «біженці», «мігранти», «шукачі притулку», «втікачі», «іноземні біженці» для висвітлення інформації про одну й ту ж категорію осіб. Таке спрощення є властивим для журналістів, однак є абсолютно некоректним із юридичного погляду.

2. Терміни, згадані вище, переважно закріплені в національному законодавстві України (у Законах України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та «Про імміграцію») і, на думку Незалежної медійної ради, мають вживатися відповідно до значень, наданих їм законодавцем.

3. Відповідно, **біженцями** слід називати осіб, які:

- не є громадянами України;
- мають обґрунтовані побоювання стати жертвами переслідувань за різноманітними ознаками;
- не можуть повернутися до власної країни чи користуватися її правовим захистом;
- отримали притулок в Україні згідно з нормами національного законодавства.

Прикладами біженців можуть бути не лише сирійці, вимушені покинути свою батьківщину через власні релігійні, політичні погляди або внаслідок воєнних дій а й, приміром, російські опозиціонери, змушені покинути власну державу через ризик бути переслідуваними за свою антивладну позицію. З огляду на таке визначення, вжиття терміну «іноземні біженці» є тавтологічним.

Крім того, зобов'язання з невидворення (*non-refoulement*) таких біженців належить до міжнародних зобов'язань України згідно з Конвенцією про статус біженців 1951 року. Саме для забезпечення виконання цього обов'язку і з'являються центри, подібні до тих, що створюється в Яготині й уже працюють в Одесі та Мукачевому.

4. Водночас, терміни «шукач притулку» та «мігрант» позначають інші групи осіб. **Шукачами притулку** є особи, які просять про захист та заявляють про переслідування або страх переслідування в розумінні Конвенції 1951 року та очікують на результат розгляду заяви; фактично таким є статус особи, яка вже прибула до держави, однак ще не отримала формалізованого рішення про отримання статусу біженця.

5. **Мігрантами** ж є особи, які:

- не є громадянами України;

- отримали дозвіл на імміграцію;
- постійно проживають на території України до або після отримання дозволу на імміграцію.

Такі люди можуть мати переважно економічну мотивацію, адже вони можуть прибувати до нової країни в пошуках економічної стабільності та нових ринків праці. Саме тому поширеним є термін «економічні мігранти»². До цієї категорії осіб належать, зокрема, українські заробітчани в Європі. Щодо таких осіб держава не має особливих зобов'язань із забезпечення їм належних умов існування.

6. При висвітленні тематики, пов'язаної з забезпеченням прав біженців та шукачів притулку, необхідно вживати коректні терміни й надавати словам правильного значення. Доцільним є також роз'яснення того, ким саме є шукачі притулку та біженці, що змусило їх покинути свою країну й чому їм необхідно забезпечувати мінімальний життєвий рівень. Таке термінологічне роз'яснення є належним превентивним заходом під час подачі інформації, оскільки може допомогти усунути негативні конотації, які часто стереотипно виникають при будь-яких згадках про осіб, які прибувають до України з-за кордону з різноманітних причин.

7. Тема біженців вочевидь привернула увагу українських ЗМІ через так звану міграційну кризу в Європі, куди протягом 2015 року прибуло більше мільйона мігрантів та шукачів притулку³. Значна частина мігрантів прибула із Сирії, де з 2011 року триває нищівна **війна, що вже забрала життя понад 300 000 людей і змусила близько 12 000 000 покинути власні домівки**⁴. А звіт від 3 лютого 2016 року, підготований для Ради з прав людини ООН, свідчить, що **сирійський уряд вдається до цілеспрямованого й системного винищення цивільного населення**, яке водночас страждає й від дій радикальних угруповань, як-от ІДІЛ⁵. Водночас абсолютно помилковою є думка, що Європа — основний напрямок для шукачів притулку з Сирії. **Так, для порівняння, Туреччина прийняла 2,6 мільйонів осіб, а Ліван — більше мільйона**⁶.

8. Найсуттєвішою проблемою висвітлення інформації, пов'язаної з біженцями, є ксенофобія та мова ненависті (hate speech), поширена в цьому контексті не лише в Україні, але подекуди і в Європейському Союзі. Мова ненависті є однією з небагатьох прямо заборонених форм вираження поглядів; **заборона виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, передбачена статтею 20 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.**

² http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/guidelines_hatespeech_media.pdf

³ <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

⁴ <https://thesyriacampaign.org/> та <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/03/from-hope-to-horror-five-years-of-crisis-in-syria/>

⁵ <http://www.theguardian.com/world/2016/feb/08/un-report-syrian-government-actions-amount-to-extermiation-crime-humanity> та http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A-HRC-31-CRP1_en.pdf

⁶ <https://www.mercycorps.org/articles/iraq-jordan-lebanon-syria-turkey/quick-facts-what-you-need-know-about-syria-crisis>

9. «Вони наступають. Зустрічайте — сирійські біженці переїжджають в Україну», «Невже з дня на день Україну накриє арабська навала?» — такими словами супроводжується сюжет про центр у Яготині, показаний телеканалом «1+1» (передача «Гроші»)⁷.

«І насильство може бути, болезней нанесуть», «Місцеві насправді бояться кочівників, бо вірять — вони дикі і накоять лихо», «Українців попереджають про високу терористичну загрозу від таких гостей» — це слова ведучої та інших учасників (місцевої мешканки Яготина та президента сирійської діаспори в Україні) сюжету на каналі ICTV (передача «Надзвичайні новини»)⁸. Крім того, ведуча згадує останній випадок із «узбецькою нянею-головорізом» у Москві, хоча останню доречніше відносити до категорії економічних мігрантів, а вчинення злочину цією особою жодним чином не може виправдовувати негативних узагальнень щодо цілої групи осіб.

«Біженців іще не заселили, але люди наполохані не на жарт: говорять про спалах злочинності та нових хвороб» — ця фраза лунає з уст ведучої 5-го каналу⁹.

Такі згадки загострюють увагу на уявному потенційному насильстві і створюють стереотипне бачення представників сирійської національності та/ або ісламської релігії як терористів, гвалтівників і т. д., що не відповідає дійсності. Звичайний здоровий глузд каже, що протиправні дії вчиняються людьми всіх релігій та національностей в усіх країнах світу, тож абсолютно неприпустимо створювати подібні негативні узагальнення й керуватися такими стереотипами, адже це дорівнює поширенню ксенофобії та мови ненависті.

Так, як зазначив Європейський суд із прав людини у справі *Norwood v United Kingdom*, жодна загальна атака супроти певної групи осіб, у рамках якої цілісна група населення пов'язується з терористичними актами, не може відповідати цінностям Європейської конвенції з прав людини, насамперед толерантності, соціальній злагоді й недискримінації¹⁰. Такого висновку Суд дійшов і в справі *Pavel Ivanov v Russia*, яка стосувалася ототожнення заявником усіх негарздів у Росії з представниками єврейського народу¹¹.

10. Вище наведені тези подаються в контексті загальної негативної думки громади Яготина щодо можливості відкриття притулку. Такий контекст, поєднаний із асоціюванням біженців (переважно сирійців та афганців, яких згадано як національності груп біженців) із хворобами, тероризмом, насильством, брудом, а також війнами за майже повної відсутності надання альтернативних поглядів, персональних історій шукачів притулку, без пояснення міжнародних зобов'язань України щодо цих осіб, а також без висловлення нормального людського співчуття тим, хто вимушений був залишити батьківщину внаслідок війни, створює суттєвий ризик розпалення ворожнечі в суспільстві щодо шукачів притулку, біженців та мігрантів — а отже становить собою мову ненависті.

⁷ https://www.youtube.com/watch?list=PLzg4Ge9VHZEwqoLEcToXT_L3FA_YBjean&v=pJ2fcbEJLSM

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=ns96nA54xPU>

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=oPdjt9IvcHQ>

¹⁰ <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-67632&filename=001-67632.pdf>

¹¹ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79619>

11. Крім того, окремо варто наголосити на методах, до яких ЗМІ вдаються заради маніпулювання громадською думкою. По-перше, більшість розглянутих сюжетів містить лінію розлому «свій — чужий». Таке протиставлення проблем біженців, з одного боку, та ветеранів АТО і внутрішньо переміщених осіб — з іншого, а також постійне згадування про те, що це є «вимогою Європейського Союзу для надання безвізового режиму», сприяє потенційному розколу в громаді, повністю ігнорує цінності прав людини та вкотре безпідставно очорнює євроінтеграційний напрямок розвитку України.

По-друге, поширеним є й звернення до інтересів дітей та їхнього ризику стати жертвами нападів із боку біженців. Апелювання до інтересів дітей та загроз, пов'язаних із ними, є додатковою маніпулятивною технологією, адже спрямовано її на найбільш вразливе для більшості громадян місце, що створює атмосферу страху без жодного фактичного обґрунтування. При цьому медіа абсолютно ігнорували той факт, що значна частина шукачів притулку є неповнолітніми, адже саме жінки й діти найбільше страждають під час збройних конфліктів. Просте дослідження покаже, **що наразі 36 % шукачів притулку та мігрантів у Європі є дітьми, а з вересня 2015 року в середньому по дві дитини на день тонули при спробі перетнути Середземне море в надії на мирне життя**¹².

По-третє, більшість сюжетів оминає історії самих біженців, не заглиблюючись у деталі їхніх життєвих трагедій, чим робить об'єкт дискусії невидимим, позбавляє його права голосу, дискримінує внаслідок свого вразливого становища без жодного шансу на розуміння та співчуття з боку українського суспільства. **Як зазначає Сергій Лефтер, винятками є лише телеканали СТБ (передача «Вікна»)¹³ та «Україна» (передача «События недели»)¹⁴. Поміж іншого, ці телеканали показали й досвід інших центрів, що діють в Одесі та Мукачевому, а також подали альтернативну думку, яка показала біженців у позитивному світлі.**

По-четверте, при висвітленні тематики в передачах не було надано достатньої кількості експертних позицій відомих фахівців у галузі захисту прав біженців. Таким чином, не було достатнім чином прокоментовано та проаналізовано причини виникнення саме такої позиції місцевих громадян щодо створення пункту тимчасового розміщення біженців.

12. Незалежна медійна рада змушена констатувати, що **більшість медійних сюжетів, пов'язаних із такою вразливою групою, як люди, змушені тікати від переслідувань та жахів війни, характеризувалася елементарним правовим, політичним і культурним невіглаством, створенням та нав'язуванням негативних стереотипів, маніпуляціями, спрямованими на поширення ксенофобії та сіяння паніки серед місцевого населення, а також різкою відсутністю емпатії до людських страждань та поваги до цінностей прав людини.** Така безвідповідальна поведінка медіа є неприпустимою не тільки в країні, що є членом ООН та прагне утвердитися як активний та незалежний суб'єкт міжнародних відносин, не тільки в країні, що сама постраждала внаслідок агресії та неоголошеної війни, але і в будь-

¹² https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c5ee7

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=IdnLRGjUqnI>

¹⁴ https://www.youtube.com/watch?v=CngE_oeX8UM

якому цивілізованому суспільстві, що не втратило гуманності та з повагою ставиться до людини, її життя, прав та свобод.

IV. Висновки

Незалежна медійна рада, розглянувши висвітлення низкою українських медіа діяльності пункту тимчасового розміщення біженців у місті Яготині Київської області, дійшла таких висновків: більшість українських медіа, що висвітлювали тему біженців та шукачів притулку, припустилася порушень міжнародних та національних правових норм щодо неприпустимості дискримінації та поширення мови ненависті, а також суттєвих порушень відповідних професійних та етичних стандартів. Незалежна медійна рада суворо засуджує такі практики в українських медіа і сподівається, що надалі українські журналісти утримуватимуться від дискримінації, поширення ксенофобії та мови ненависті, а натомість стануть провідниками толерантності й гуманізму і таким чином сприятимуть віднайденню не лише ефективних, але й моральних відповідей на такі виклики сучасності, як конфлікти та міграційна криза.

Результати голосування: «За» — 14;

«Проти» — 0;

«Утримуюсь» — 0.

Голова Незалежної
медійної ради

Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради

Ігор Розкладай

Секретар Незалежної
медійної ради

Роман Головенко